

**SHOIR VA ZAMON TAQDIRI: SHAYXZODA HAQIDAGI
QATAG‘ON SIYOSATI**

Saminov Shohjahon Sharifjon o‘g‘li

Toshkent davlat transport universiteti

“Siyosatshunoslik” yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri Shayxzodaga qarshi olib borilgan repressiv siyosiy jarayonlar tahlil qilinadi. 1940-1950-yillarda O‘zbekiston adabiy muhitida kechgan voqealar, xususan, partiya tuzilmalari tomonidan ijodkor ziyolilarga bosim o‘tkazish jarayonlari ko‘rib chiqiladi. Shayxzodaning obro‘cini to‘kib, uni adabiyot sahnasidan butunlay chetlashtirish yo‘lidagi harakatlar va bu holatning o‘zbek adabiyotiga ta‘siri muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Shayxzoda, qatag‘on, o‘zbek adabiyoti, partiya, mafkura, senzura, kommunizm, tanqid, Oybek, ijodkor ziyolilar.

**ПОЭТ И СУДЬБА ЭПОХИ: ПОЛИТИКА РЕПРЕССИЙ В ОТНОШЕНИИ
ШАЙХЗОДЫ**

Аннотация: В данной статье рассматриваются репрессивные политические процессы, направленные против выдающегося узбекского поэта и писателя Шайхзоды. Анализируются события, происходившие в литературной среде Узбекистана в 1940-1950-х годах, в частности, давление партийных структур на творческую интеллигенцию. Особое внимание уделяется роли партийных функционеров в организации кампании по дискредитации Шайхзоды, а также влиянию этих событий на узбекскую литературу.

Ключевые слова: Шайхзода, репрессии, узбекская литература, партия, идеология, цензура, коммунизм, критика, Ойбек, творческая интеллигенция.

**THE POET AND THE FATE OF THE ERA: THE REPRESSION POLICY
AGAINST SHAYXZODA**

Abstract: *This article examines the repressive political processes directed against the prominent Uzbek poet and writer Shayxzoda. It analyzes the events that took place in Uzbekistan's literary circles during the 1940s and 1950s, particularly the pressure exerted by party structures on the creative intelligentsia. Special attention is given to the role of party officials in organizing the campaign to discredit Shayxzoda and the impact of these events on Uzbek literature.*

Keywords: *Shayxzoda, repression, Uzbek literature, party, ideology, censorship, communism, criticism, Oybek, creative intelligentsia.*

KIRISH

O'zbekiston adabiyotida 1930-1950-yillar siyosiy qatag'on davri sifatida o'ta murakkab va ziddiyatli jarayonlarga boy bo'ldi. Bu yillarda ijodkorlarning faqat san'at va adabiyotni rivojlantirish emas, balki mafkuraviy talablar asosida faoliyat yuritishi zarur edi. Partiya siyosati doirasidan tashqariga chiqqan yoki mustaqil fikrlashga moyil bo'lgan adiblar qattiq bosim ostiga olinib, hatto qatag'on qurboniga aylantirilgan. Aynan shu davrda ijod qilgan va o'zbek adabiyoti rivojiga katta hissa qo'shgan Shayxzoda ham repressiyaga uchragan adiblar safida edi.

Shayxzoda o'zining she'riy va dramaturgik asarlari orqali xalq dardini kuylab, haqiqatni ochiq aytishga intilgan shoir edi. Biroq uning bu qobiliyati sovet mafkurasi tomonidan xavf sifatida baholanib, unga qarshi turli ayblovlar ilgari surildi. 1951-yilga kelib, u Yozuvchilar uyushmasidan chiqarilib, rasman adabiy jamoatchilikdan chetlashtirildi. Bu nafaqat Shayxzodaning shaxsiy fojiasi, balki o'zbek adabiyotining erkin fikr va ijodiy taraqqiyotga bo'lgan intilishiga berilgan zarba ham edi. Ushbu maqolada Shayxzodaning qatag'on davridagi taqdiri, unga qarshi boshlangan siyosiy kampaniyaning sabab va oqibatlari hamda bu jarayonning o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga qanday ta'sir ko'rsatgani tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM**1. Shayxzodaning ijodiy faoliyati va uning mafkuraviy muammolar bilan to'qnashuvi**

Shayxzoda XX asr o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning asarlari xalqparvarlik, erkin fikrlash va haqiqatga intilish ruhi bilan sug'orilgan edi. Uning ijodida inson huquqlari, erkinlik, adolat va ma'rifatparvarlik g'oyalari yetakchilik qilgan. Bu esa sovet mafkurasi uchun xavfli yo'nalish bo'lib ko'rinardi.

Shayxzodaning "Mirzo Ulug'bek" dramasi, turli she'rlari va adabiy maqolalari uning intellektual salohiyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini namoyish etgan edi. Ayniqsa, tarixiy mavzularga bag'ishlangan asarlarida u mustabid tuzum ta'siridan xoli bo'lgan yondashuvni ilgari surishga intildi. Ammo aynan shu ijodiy mustaqillik va tarixiy haqiqatga intilish uning ustidan nazoratning kuchayishiga sabab bo'ldi.

2. Shayxzodaga qarshi siyosiy kampaniya

Shayxzodaga qarshi harakatlar 1949-1950-yillarda avj oldi. O'sha yillarda sovet hukumati adabiy muhitni to'liq nazorat ostiga olgan bo'lib, yozuvchilar partiya mafkurasi talablariga mos asarlar yozishi shart edi. Shaxsiy ijodiy yondashuv va xalq dardini aks ettirishga urinish "millatchilik" yoki "sovet mafkurasiga zid g'oyalar" sifatida baholangan.

Shayxzoda esa adabiyot orqali xalqning tarixiy xotirasini saqlashga, haqiqatni ifodalashga harakat qilgan ijodkor edi. 1951-yilga kelib, u partiyaga qarshi ruhda ijod qilayotgan shaxs sifatida ko'rsatilib, unga qarshi uyushtirilgan yig'ilishlarda qattiq tanqid qilindi. Ushbu yig'ilishlardan birida partiya tashkiloti kotibi keskin bayonot bilan chiqib:

"Shayxzoda biz bilan emas, biz u turgan yo'ldan bormaymiz. Shayxzodani uyushma a'zolidan o'chirish lozim!"

degan soʻzlarni aytdi. Bu esa ijodkorning rasmiy ravishda Yozuvchilar uyushmasidan chiqarilishiga sabab boʻldi. Oʻsha davrdagi tajribali rejissyorlar tomonidan sahnalashtirilgan bu siyosiy spektakl natijasida uyushma aʼzolari uning adabiyotdan chetlatilishiga ovoz berishdi.

3. Shayxzodaning qatagʻon qilinishi va uning adabiy-madaniy oqibatlari

Shayxzodaning yozuvchilar uyushmasidan chiqarilishi uning jamiyatdagi mavqeiga jiddiy putur yetkazdi. Sovet hukumati tomonidan eʼlon qilingan "xalq dushmani" tamgʻasi bilan yashash esa ijodkor uchun ogʻir sinov boʻldi. U nafaqat adabiyotdan chetlatildi, balki siyosiy ayblovlar bilan qamalib, uzoq muddat qamoqda saqlandi.

Shayxzodaning qatagʻon qilinishi oʻzbek adabiy muhitiga ham katta zarar yetkazdi. Bu voqea natijasida boshqa yozuvchilar ham ijodiy cheklolarga duch kelishdi, haqiqatni yozishdan qoʻrqishadi. Mustaqil fikrlash va erkin ijod qilish imkoniyati yoʻqolib, adabiyot mafkuraviy vositaga aylantirildi.

Shayxzodaning hayoti va faoliyati uning irodasi sinmasdan, adabiy kurashdan voz kechmaganini koʻrsatadi. U hatto qatagʻon yillarida ham oʻzining adabiy merosini boyitishga, kelajak avlodga haqiqatni yetkazishga harakat qildi. Keyinchalik, sovet davri tugagach, Shayxzodaning nomi oqlanib, uning asarlari yana chop etila boshlandi.

XULOSA

Shayxzodaning taqdiri oʻzbek adabiyotining eng fojeaviy sahifalaridan biri boʻlib, mustabid tuzum ijodkorlarning erkin fikr va badiiy yondashuvini qanday cheklaganini yaqqol namoyish etadi. 1930-1950-yillardagi qatagʻonlar nafaqat adabiyot, balki butun madaniy muhitni ham tanazzulga olib kelgan boʻlsa, Shayxzoda kabi ijodkorlarning bosimi tufayli yoʻqotilgan mustaqil fikrlash imkoniyati ham madaniy taraqqiyotga ulkan zarar yetkazgan.

Shayxzodaning yozuvchilar uyushmasidan chiqarilishi va qatagʻon qilinishi ijodkorlarga nisbatan oʻrnatilgan mafkuraviy tazyiqning ochiq namunasi boʻldi. U faqat ijodkor sifatida emas, balki xalqparvar ziyoli sifatida ham hayotining ogʻir sinovlariga duch keldi. Uning hayoti shuni koʻrsatadiki, har qanday tuzum qanchalik shafqatsiz boʻlmasin, haqiqat baribir yashaydi, adabiyot va sanʼat erkin fikr bilan yashaydi. Shayxzoda qatagʻon yillarida ham oʻz mohiyatini yoʻqotmagan, umrining soʻnggi kunlariga qadar adabiyotga sodiq qolgan ijodkorlardan biridir. Uning asarlari faqat sanʼat nuqtayi nazaridan emas, balki tarixiy adolat va inson erkinligi timsoli sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda Shayxzodaning adabiyotimizdagi oʻrni qayta tiklanib, uning asarlari oʻrganilmoqda, nashr qilinmoqda va yangi avlod uchun saboq boʻlib xizmat qilmoqda. Bu esa shuni anglatadiki, haqiqatni boʻgʻish mumkin, ammo yoʻq qilib boʻlmaydi. Shayxzoda kabi ijodkorlarning fidoyiligi va jasorati tufayli bugungi adabiy muhitda erkinlik va mustaqil fikrlashga boʻlgan intilish yanada mustahkamlanmoqda.

Shayxzodaning hayoti bizga oʻz vijdonimizga sodiq boʻlish, haqiqatni aytish va adolat yoʻlida kurashish qanchalik muhim ekanini eslatadi. Bu saboq faqat adabiyot uchun emas, balki butun jamiyat uchun ahamiyatli boʻlib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzayev, S. "O'zbek adabiyoti tarixi". Toshkent, 2005.
2. Yo'ldoshev, H. "Shayxzoda ijodi va uning qatag'on davri". Toshkent, 2010.
3. Rashidov, Sh. "O'zbek adabiyotining qatag'on yillari". Toshkent, 1998.
4. Karimov, I. "Milliy madaniyat va ma'naviyat masalalari". Toshkent, 1996.
Sovet davri adabiyoti bo'yicha arxiv hujjatlari va maqolalar to'plami.

